

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע וארא תשפ"א

תמול שלשום זה לא רק עגנון

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

הוצאת ישראל ממצרים הייתה משימה קשה ומורכבת, תהליך ארוך שדרש יכולת ניווט דו מסלולית, בו זמנית. הדרך הייתה רצופה במהמורות.

שתי המטרות העיקריות שהוצבו בפני משה רבנו היו: **א.** לשכנע את בני ישראל ולהביאם למצב רוחני בו הם יהיו מוכנים, ראויים ורוצים לצאת מבית העבדים-מצרים. **ב.** לשכנע את פרעה או לחילופין, להכריחו לשתף פעולה לשלח ולשחרר את העם. בתהליך מורכב זה אמורים להשתתף, בנוסף למשה אהרון ומרים, גם הזקנים והשוטרים, כשלכל אחד מהם התפקיד שלו. משימת השוטרים הייתה להגן על העם מפני גזרותיו והתעמרותו של פרעה. הם שלמו מחיר יקר על ביצוע המשימה, כמו שמפורש בכתוב: "וַיִּכְּפוּ שׁוֹטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁמְרוּ עֲלֵיהֶם נֹגְשֵׁי פְרַעֲהַ לְאֹמֶר מְדוּעַ לֹא כְּלִיתֶם חֶקְקֶם לְלַבֵּן... " (שם, ה' יד).

שכרם בהתאם, גם הוא היה גדול. על פי המדרש הם זכו: **א.** לנבואה, וז"ל: "אמר הקב"ה: הן לקו עליהם - לפיכך יזכו לרוח הקדש ונתנבאו נביאים עליהם" (שמות רבה פרשה ה ד"ה ה, כ ויכו). **ב.** לנשיאות, וז"ל: "הם נשיאי המטות הם שהיו ממונים עליהם במצרים (שמות ה) ויכו שטרי בני ישראל" (במדבר רבה פרשה יב ד"ה טז ויקריבו נשיאי" ג. לחברות בסנהדרין (עיין ברש"י על אתר).

משימת הזקנים הייתה לעזור בשכנוע העם, כמו שמבואר בכתוב: "וַיִּלְךָ מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ אֶת כָּל זִקְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות ד' כט), ולהשתתף במשא והמתן עם פרעה. הזקנים לא עמדו במשימתם ונעלמו בדרך לפגישה (המפחידה והמסוכנת) עם פרעה. על הפסוק: "וְאַחַר כֵּן בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרַעֲהַ כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיֵּצְאוּ מִן־אֶרֶץ מִצְרָיִם" (שם, ה' א) מביא רש"י: "אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן, עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטין, לפי שיראו ללכת". לכן, הם קיבלו "כגמולם" אבל בכיוון הפוך. כדברי רש"י: "ובסיני (במעמד הר סיני) נפרע להם (מהם, כמו שכתוב) "וַיִּגְשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל יְהוָה לֵאמֹר... " (שם, כ"ד ד) (הקב"ה), החזירם לאחוריהם" (שם).

בפרק ה' מתוארת פגישתם של משה ואהרון עם פרעה (אותה פגישה שהזקנים נשמטו ממנה). תוצאותיה של פגישה זו היו אימונות ונוראות. פרעה לא רק שלא הסכים לקבל את בקשתם של משה ואהרון, אלא הכביד את עולו על העם ונתן פקודה כפולה: **א.** "וַיִּצְוֵה פְּרַעֲהַ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת הַנֹּגְשִׁים בְּעַם שְׁטָרְיוֹ לֵאמֹר: לֹא תֹאסְפוּן לָתֵת תְּבֹן לְעַם לְלַבֵּן הַלְבָּנִים כְּתָמוּל שְׁלֹשָׁם הֵם יִלְכוּ וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם תְּבֹנִין".

ב. "וְאַתְּ מִתְפַּנֵּת הַלְבָּנִים אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים כְּתָמוּל שְׁלֹשָׁם תְּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ... תִּכְבַּד הַעֲבָדָה עַל הַנֹּגְשִׁים... " (שם, ו-ט). אז הוכו (כמובא לעיל) שטרי בני ישראל ושוב הדגש הוא: "... מְדוּעַ לֹא כְּלִיתֶם חֶקְקֶם לְלַבֵּן כְּתָמוּל שְׁלֹשָׁם גַּם תָּמוּל גַּם הַיּוֹם" (שם יד).

תוצאה זו הבאישה את ריחם של משה ואהרון בציבור, ואפילו השוטרים התריסו כלפיהם: "וַיִּפְגְּעוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן... וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם יָרָא יְהוָה עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתֶּם אֶת רִיחֲנוּ בְּעֵינֵי פְרַעֲהַ וּבְעֵינֵי עַבְדֵּי לָתֵת חֶרֶב בְּיַדְּם לְהַרְגֵנוּ". הביטוי המנחה של פרשה זו הוא "תָּמוּל שְׁלֹשָׁם".

ביטוי נדיר זה מופיע גם במעמד הסנה: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִי גַם מְתָמוּל גַּם מְשֻׁלָּם גַּם מְאָז דְּבָרְךָ אֶל עַבְדְּךָ כִּי כָבֵד פֶּה וְכַבֵּד לְשׁוֹן אֲנִי" (שמות ד' ז).

לשיטתנו (עיינו בספרי צפנת ישעיהו מעוזיהו ועד אחז עמודים 198-209) מעמד הסנה מאוחר למופיע בפרקים ה-ו בספר שמות. משה רבנו מנסה, בכל כוחו, במעמד זה שלא לקבל את המשימה הקשה על כתפיו, בטענה שהיא בלתי אפשרית. הוא טוען כלפי הקב"ה: ראה מה קרה כשהלכנו אל פרעה, גם הזקנים נשמטו ולא הלכו עמי. פרעה רק הכביד את השעבוד. השימוש בביטוי "תָּמוּל שְׁלֹשָׁם" מסכם כל זאת.

אף אחד לא הבטיח תהליך גאולה ללא קשיים בדרך הארוכה, אמונה וסבלנות הם הדרך להתמודד עם הקשיים.

לעי"נ חברי הנהלת 'ארץ חמדה'

לעי"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב י" בתמוז תשע"ד	לעי"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל י" באייר תשע"א	לעי"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל ט' בתשרי תשע"ו	לעי"נ לעי"נ מר משה וסרצוג ז"ל כ" בתשרי תשפ"א	לעי"נ מר שמואל וגב' אסתר שמש ז"ל י"ז בסיוון / כ' באב
לעי"נ ר' אליהו כרמל ז"ל ח' באייר תשע"ו	לעי"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל י"ג בחשוון תשע"ח	לעי"נ מרת גיטה ור' אברהם קליין ז"ל ד' באב / י"ח באייר	לעי"נ ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד ז"ל (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	לעי"נ הרב אשר וסוזן וסרטיל ז"ל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
לעי"נ מרת טובה גיטל בת שלמה זלמן גרינפלד ז"ל גיבורה, ניצולת שואה וצדיקה שהעמידה דור ישרים יבורך	לעי"נ מרים שטרן ע"ה נלבי"ע ח' באב תשע"ט	לעי"נ חנה צדיק ע"ה נלבי"ע י"ט בתשרי תשפ"א	לעי"נ נועה רבקה בת מלכה ברכה ומשה לעי"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד	

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל

ספר תורה שנתרם לבית כנסת וניזוק

'ארץ חמדה גזית' ירושלים / טבת תשע"ה / תיק מס' 73145

דיינים: הרב עובדיה אחיטוב, הרב סיני לוי, הרב עקיבא כהנא

המקרה בקצרה: התובע הוא תורם של ספר תורה (להלן, הספר), נתבעת 1 היא קהילה שהתובע תרם לה את הספר, ונתבע 2 הוא רב בית הכנסת של נתבעת 1.

הספר הגיע מאירופה והועבר לארה"ב, ומארה"ב נשלח על ידי בן דוד של התובע לארץ. התובע, שהיה אז צעיר לימים, הכניסו לבית הכנסת של נתבעת 1. מאז התובע עבר לעיר אחרת, אך לפני כעשרים שנה הוא חידש את ספר התורה ותיקן אותו. לפני שלוש שנים הגיע התובע לבית הכנסת של נתבעת 1 וגילה כי הספר איננו. לאחר בירורים נאמר לו כי הספר נמכר לסוחר תשמישי קדושה והועבר לחו"ל. הספר הוחזר לארץ, לטענת התובע הספר שהוחזר איננו שלו, וכך סבור גם סופר הסת"ם שתיקן בזמנו את הספר. לפיכך, הוא מבקש שבית הדין יחייב את נתבעת 1 ונתבע 2 להחזיר לו את ספר התורה. במידה ולא ניתן להחזיר את הספר, הוא דורש פיצוי בשווי הספר בסך 40,000 ₪, בנוסף הוא דורש פיצויים על עוגמת נפש בסך 30,000 ₪. נתבע 2 טען שקראו בספר בעיקר בראשי חודשים, כך שהוא היה מגולל כל הזמן על פרשת פנחס. שנתיים שלפני המכירה, הוא הבחין כי הספר כבר מתיישן, ופנה לתובע ואמר לו שאם הוא רוצה שישתמשו בספר עליו לבצע שיפוץ נוסף. לגבי ספרים אחרים שהשתקע שם הבעלים מהם, פנו אליו בני הקהילה, והוא התיר להם למכור אותם.

נתבע 2 טען ששמע על העלמות הספר לראשונה מהתובע. לאחר בירור שערך הוא הבין כי הספר נמכר בטעות על ידי אדם מאנשי הקהילה. בהמשך הם ביקשו מסוחר הספרים שיחזיר את הספר וכך נעשה, לדעתו הספר שהוחזר, הוא הספר שנמכר והיה שייך לתובע. אמנם, ככל הנראה נעשה חיבור בין יריעות שונות מספרים שונים.

בא כוח הנתבעים הוסיף כי יש לדחות את התביעה על הסף, היות והספר שייך לבית הכנסת ולא לתובע שתרם אותו, ומה שנעשה לטובת התובע נעשה לפנים משורת הדין. הנתבעים טוענים כי אין ראייה בכלל שהספר שייך לתובע, ואולי היה שייך לאנשים אחרים, גם אם היה שייך להוריו של התובע, יתכן ויש להם יורשים נוספים, לכן עליו להציג ייפוי כוח מכל משפחתו. בנוסף לטענתם ספר התורה שהוחזר טוב יותר מהספר שהיה בעבר.

פסק הדין: ספר התורה שייך לתובע והוא בעליו, הספר שהוחזר הוא הספר שמעורב ביריעות מספרים אחרים. לפיכך, התובע יקבל את הספר שהוחזר ואת הפרש המחיר בין שווי לשווי הספר המקורי.

נימוקים בקצרה:

1. האם התובע היה הבעלים של ספר התורה?

הנתבעים טענו כי לא הוכח כי התובע הוא הבעלים של ספר התורה, וכמו כן לא הוכח כי הוא היורש היחיד של אביו. בתגובה התובע הציג ייפוי כוח מכל היורשים של אביו, המסמיק אותו לתובע. לפי הכלל ש"טוענים ליורש וללוקח" (בבא בתרא כג ע"א) הרי שבית הדין טוען טענות לטובת אדם שיש לו חזקה, שהחפץ שבידו הגיע אליו ממי שהיה הבעלים. לכן, כל עוד לא יוכח אחרת התובע הוא הבעלים של הספר שנתרם.

2. למי שייך ספר תורה שנתרם לבית הכנסת?

בשו"ת מהרי"ק (קסא), פסק שספר תורה שנתרם לבית הכנסת נשאר בבעלות התורם, וכך נפסק בשולחן ערוך (חו"מ קנג, כ). הטי"ז (שם, ס"ק טו) הביא תשובת מהרש"ל (טז) שממנה עולה כי אם אדם שתרם ספר תורה ולא התנה שהוא יישאר שלו, אזי הספר שייך לציבור. הטי"ז כתב שדבריו חולקים על השולחן ערוך. ומכל מקום נראה מדברי הטי"ז שאם בזמן שהתורם נתן את ספר התורה הוא היה מוחזק כשלו, אז הוא נשאר שלו.

הנתבעים טענו כי השולחן ערוך (יו"ד רנט, ב) פסק שלאחר שאדם תרם צדקה לצורך בית הכנסת, יכולים הגבאים לשנות את הייעוד של הכסף לשימוש אחר. הרמ"א (שם) הוסיף שאם יש מנהג שהגבאים יכולים למכור ולשנות את הייעוד של ספר תורה שנתרם, אזי הדבר מותר. מדברים אלו רצו הנתבעים להוכיח, שכל חפץ שאין ודאות שהוא שייך לתורם, הריהו בחזקת הציבור. אלא שבית הדין סבר שדברי הרמ"א אמורים לעניין השאלה האיסורית, קרי, האם מותר להוציא את דמי ספר התורה לחולין, ולא לגבי השאלה למי הספר שייך. כך ניתן להסביר גם את דברי הש"ך (שם ס"ק ו) שכתב בפירוש שספר תורה שניתן לבית הכנסת נשאר בבעלות התורם.

בניגוד לטי"ז, הבי"ח (שם) ציטט את המהרי"ק (שנפסק בשולחן ערוך) והמהרש"ל (שהובא בטי"ז) כמי שאינם חולקים. לדברי שניהם המנהג הוא שקובע מי הבעלים של ספר התורה שנתרם לבית הכנסת. לפיכך, אם אדם ירצה שספר התורה לא יהיה כתרומה, עליו לכתוב זאת במפורש בכתב. הבי"ח הוסיף וכתב שבעל חוב של התורם גובה את חובו מספר תורה, אולם נראה שטעמו הוא בגלל שדעת התורם שהמכירה היא בתנאי שלא יגיע לידי עוני. מספר כף החיים (חו"מ קנג, קסב) עולה שלהלכה ספר תורה שנתרם נחשב של התורם.

במקרה זה, התובע קיים את מצוות כתיבת ספר תורה, משום שהוא הגיה אותו (שו"ע יו"ד ער, א), ולאחר מכן הכניס אותו לבית הכנסת. בפסק הדין שפורסם בספר משפטיך ליעקב (א, ג) הביאו שם את דברי התורת חיים שהמקדיש ספר לבית הכנסת, לא יצא ידי חובת כתיבת ספר תורה. לפיכך כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא תליתאה ג, פו) שאומדן הדעת של התורם הוא לא לתת את הספר במתנה לבית הכנסת, על מנת שלא יפסיד את מצוותו. גם בשו"ת אגרות משה (א, נב) כתב שלא הגיוני

שאדם יסכים לאבד את המצווה, ולכן גם אם הקדיש, ברור לכל שלא התכוון לכך, אילו היה יודע שהוא מאבד בכך את המצווה.

אלא שבימינו מצוות כתיבת ספר תורה לפי פוסקים רבים מתקיימת בקניית ספרים מודפסים. לכן היו שטענו שכיום אין חזקה שאדם התורם ספר לבית כנסת משאיר אותו בבעלותו. אלא שהאחרונים שהובאו לעיל, חיו בדורנו ולא אמרו כך. בנוסף אדם המשקיע סכומי כסף גדולים בספר תורה, חזקה שעושה זאת כדי לקיים בכך את מצוות כתיבת ספר תורה, ולכן זהו הדין גם כיום.

יש להוסיף על כך שבספר פסקי תשובות (או"ח קנג) כתב שהמנהג המקובל היום כי תורם ספר תורה הוא בעליו. על כן, נראה שספר שייך לבית הכנסת רק במקרה של עשירים התורמים ספרים רבים, או של קהילה שאספה כסף מתורמים רבים לצורך קניית ספר.

המהר"א הלוי (ב, יט) כתב שהתורם יכול להעביר את ספר התורה לבית כנסת אחר, משום שהספר בבעלותו, ורק אינו יכול למכור אותו, מאחר שהקדישו לבית כנסת. גם הרב עובדיה יוסף (יביע אומר ז, יו"ד כה) הסיק שיש להחזיר לאדם את הספר אם הוא תובע אותו.

לפיכך, בית הדין נטה לפסוק ככל דעות אלו, אף שהרב אריאל, שדעתו מובאת בסוף הספר משפטיך ליעקב שם, חלק על כך. בכל אופן לא הוכח שיש מנהג שהספר שייך לבית הכנסת, ולכן בית הדין דחה את טענת נתבעת 1. בנוסף, התובע שיפץ את הספר גם לאחר שתורם אותו, וגם הקהילה התנהלה כאילו התובע הוא הבעלים של הספר.

לכן מסתבר שהתובע נשאר הבעלים של ספר התורה גם לאחר שתורם אותו לבית הכנסת.

3. זיהוי ספר התורה שהוצג בבית הדין והחזרתו לקדמותו

על פי הראיות שהובאו, קבע בית הדין שספר התורה שהוצג בפניו, ושהוחזר על ידי הקהילה, הוא ספר התורה שהיה שייך לתובע, אלא שהוחלפו בו יריעות מסוימות. על מנת לתקן את הספר יש צורך בתיקון רציני והחלפת היריעות השונות באחרות. מהשולחן ערוך (יו"ד רפ, ב) עולה כי ניתן להחליף יריעות בספר התורה, אלא שצריך להחליף לפחות שלוש יריעות ביחד, כדי לשמור על המראה היפה של הספר. במקרה זה התיקון לא נעשה כראוי, משום שחלק מהיריעות החדשות פסולות. לכן על הנתבעים לערוך את התיקון בתיאום עם התובע, במידה ויתברר שהתיקון יקר, על הנתבעים לתת פיצוי כספי בשווי הספר.

למעבר לפסק דין חלקי ולפסק דין סופי

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

<p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ גב' לורין הופמן ז"ל</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
<p>לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>				

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן,
יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטריט, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישי, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו.

בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

משה עמודו של עולם

בספר שמואל מסופר שבני עלי שהיו כהנים במשכן שילה היו חוטאים, ובין השאר היו מבזים את הקרבנות, ועלי הכהן לא מנע מהם מלהמשיך בתפקידם. ומסופר שנשלח נביא להוכיח את עלי ולהודיע לו על העונש שנגזר על משפחתו (שמואל א ב, כז):

”וַיִּבֹא אִישׁ אֱלֹהִים אֶל עָלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר ד' הַנְּגִלָה נְגִלְתִּי אֶל בֵּית אַבְיָד בְּהִיּוֹתָם בְּמִצְרִים לְבֵית פְּרָעָה: וּבַחֹד אֶתוֹ מִכָּל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לַכֹּהֵן לְעֹלוֹת עַל מִזְבְּחִי... לְמַעַן תִּבְעֲטוּ בְּזִבְחִי וּבְמִנְחָתִי...”

חז"ל מדייקים מהכתוב כאן שאהרון הכהן (שעלי צאצא שלו) החל להינבא עוד במצרים (רש"י שם). אמנם המילים "לְבֵית פְּרָעָה" טעונות ברור. תרגום יונתן ביאר את הכתוב כאילו חסרה בו מילה, והכוונה שד' התגלה להם במצרים בהיותם משועבדים "לְבֵית פְּרָעָה".

אמנם במדרש פירשו את לשון "הַנְּגִלָה נְגִלְתִּי" גם מלשון גלות, שהקב"ה נמצא כביכול בגלות בעת שהוא צריך להתגלות לנביאים בחוץ לארץ ולא בארץ ישראל, ודבר זה הוא קשה לה. ויש שדימו זאת כביכול להיטמאות, וז"ל מדרש שמואל רבתי (ח. בתוספת ביאור):

”תאני ר' שמעון בן יוחאי אדם כשהוא גולה מיהודה לגליל, או מגליל ליהודה, אין זה קרוי גולה, בשעה שהוא גולה מהארץ לחוצה לארץ קרוי גולה, אמר רבי שמואל בר נחמן 'הַנְּגִלָה נְגִלְתִּי' – שתי גלויות גלית, אחד להוציא את בניך ממצרים, ואחד ליתן כהונה לבניך ואתם מורדים ב?!

רבי ורבי יונתן ורבי תנחומא בר יודה ורבי שמעון בן לקיש ורבי אבין ורבי חייא בשם רבי יונתן אומרים בשני מקומות מצינו שטימא טהור (הקב"ה) עצמו מפני כבודן של צדיקים¹ (אהרון ומשה), במצרים ובמדין. במצרים איכן נגלה עליו (על אהרון) רבי ברכיה בשם רבי חלבו אמר מתוך פלטורין (ארמון) של פרעה (וזהו האמור בנבואה לעלי 'בְּהִיּוֹתָם בְּמִצְרַיִם לְבֵית פְּרָעָה'). ובמדין איכן נגלה עליו (על משה שנאמר וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְיָן שְׁמוֹת ד, יט). רב הונא בשם רב אחא אמר מתוך 'חללו של עמוד'. שאלה מטרונא (גבירה) אחת את רבי יוסי אפשר כן 'מתוך חללו של עמוד? אמר לה אם תעלה מלניא (מחלה או תולעת) אחת בן אחד מכל אברך אין כל אברך מרגישים? כך 'הָלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מְלֵא'?

מתוך פלטורין (ארמון) של פרעה

המדרש אומר שד' התגלה 'מתוך פלטורין (ארמון) של פרעה'. לא נאמר שהוא התגלה 'בתוך ארמון פרעה' אלא 'מתוך'. ונראה שכוונת הדברים היא בדומה להתגלות שהתגלה ד' למשה "מתוך הסֶּנֶה" (שמות ג, ב).

בספר עקידת יצחק ביאר שמשוה התקשה מדוע הסנה בוער ואינו מתאכל, והוא רצה לברר האם מדובר במראה טבעי שמשום מה לא הצליח לראותו טוב, או שמדובר במראה ניסי שבא ללמד אותנו על הנהגת ד' בעולם, וכשד' ראה שמשוה סר לראות ומתענין הוא התגלה לו במראה נבואי. כלומר, ההתגלות למשה "מתוך הסֶּנֶה" היא התגלות שבאה לאחר קושיה ורצון להבין את הנהגת ד' בעולם.

ונראה שכך יש להבין את ההתגלות שהיתה לאהרן "מתוך פלטורין של פרעה". הנביא צריך להכין את עצמו לקבלת הנבואה, ולהבין שיש חכמה אלוקית גבוהה ונשגבה מבינתו, ושהוא שואף להשגתה. וכשהוא שרוי בכעס ובעצבות אין הנבואה שורה עליו, וכפי שמצאנו שאלישע ביקש שיביאו לו מנגן כדי שתשרה עליו הנבואה (מלכים ב ג, טו). ואף כאן, כאשר אהרון רואה את בני ישראל סובלים במצרים מן השעבוד, ואילו ארמון פרעה הרשע עומד על תילו, יש לנביא קושיות על הנהגת הבורא בעולמו, והדבר יכול להעציב אותו ולמנוע ממנו לקבל נבואה.

וכדי להכשיר את עצמו לקבלת הנבואה צריך הנביא לתרץ בלבו את הקושיות האלו, ולהחדיר ולהפנים בליבו שהקב"ה מחיה את כולם בכל רגע ורגע, והקב"ה הוא זה שמעמיד את ארמון פרעה על תילו למרות היותו רשע, וזאת מסיבה הכמוסה עם הקב"ה. ויתכן שהסבה היא כאמור באיוב (יב, כג): "מִשְׁגִּיא לְגוֹיִם וְיִאֲבֹדֵם", שמתוך הגאווה והגדולה שפרעה חש בארמונו הוא יבוא לרדוף עם צבאו אחר בני ישראל לתוך הים, ובסופו של דבר הוא יטבע בו עם צבאו. ואולי מסיבה אחרת, שאינה ידועה לנביא. אך הנביא צריך להפנים בלבו שד' לא עזב את הארץ, וד' מעמיד ומחיה גם ארמונו של פרעה. ולאחר שאהרון הפנים בליבו את ההבנה הזו, הוא זכה לשמחה, ולאחר מכן זכה לקבל נבואה במצרים. ולכך כוונת המדרש באומרו שהקב"ה נגלה לאהרון במצרים 'מתוך פלטורין (ארמון) של פרעה'.

לפי מסורת חז"ל נבואה זו היא הנבואה האמורה ביחזקאל (כ, ו-ז): "בַּיּוֹם הַהוּא נִשְׁאֲתִי יְדֵי לְהֵם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ אֲשֶׁר תִּרְתִּי לְהֵם זָבַת חֶלֶב וְדִבֶּשׁ צָבִי הִיא לְכָל הָאֲרָצוֹת: וְאָמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שְׁקוּצִי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ וּבְגָלוּלֵי מִצְרַיִם אֶל תִּטְמְאוּ אֲנִי ד' אֱלֹהֵיכֶם: ". ויתכן שבנבואה מסתתרת גם תשובה לקושיית אהרון מדוע ארמון פרעה עומד על תילו, והתשובה היא שמלכות פרעה היא כלי שהקב"ה משתמש בו להשתעבד בבני ישראל על כך שהם עובדים עבודה זרה, וכשיפסיקו לעבוד עבודה זרה יצאו ממצרים ופרעה יבוא על עונשו.

הגלות לבית פרעה

ונראה שכך ביאר המדרש את הכתוב "הַנְּגִלָה נְגִלְתִּי אֶל בֵּית אַבְיָד בְּהִיּוֹתָם בְּמִצְרַיִם לְבֵית פְּרָעָה", שאין זה מובן מדוע כתוב שם "לְבֵית פְּרָעָה", והמדרש מבאר את המילים "הַנְּגִלָה נְגִלְתִּי" במשמעות שהקב"ה גלה בגלות כביכול "לְבֵית פְּרָעָה".

והכוונה שהנביא הכיר בשכלו שמסיבה כלשהי הקב"ה נמצא בגלות ב"בית פרעה", והיינו שהנביא הפנים בקרבו שהקב"ה מחייה ומעמיד את בית (ארמון) פרעה מסיבה שעתידה להתברר. אך המדרש אינו מוציא את הכתוב מפשוטו. "הנגלה נגלית" הוא מלשון גילוי נבואה. וכבר כתב הרמב"ם (מורה הנבוכים חלק ב פרק לב) שגם אם הנביא הכשיר את עצמו לקבלת הנבואה, אין זה אומר שהוא יזכה לה. משום שהקב"ה ייתן נבואה למי שהוא יחפוץ ובתנאים שהוא יחפוץ. ואף כאן משה ואהרון היו מצויים במצרים שהיא ארץ טמאה שאינה מוכשרת מצד עצמה לקבלת נבואה, ומצד זה היה קשה שיקבלו נבואה. ובכל זאת הקב"ה גלה אליהם והתגלה אליהם ומסר להם נבואות, והמדרש אומר על כך: "מצינו שטימא טהור (הקב"ה) עצמו מפני כבודן של צדיקים".

ובמדרש ביארו שבתוכחה לעלי נאמר לו שהוא אינו מעריך עד כמה הקב"ה התאמץ כביכול כדי לרדת למקום הטומאה של מצרים ועוד למקום הטמא ביותר שם ("לְבֵית פְּרַעֲה" בְּכַדִּי לְהַתְּגַלּוֹת לְאַהֲרֹן וּלְמֹשֶׁה ("בֵּית אֲבִיךָ"), ובאמצעות ההתגלות זו זכה אהרון לבסוף בכהונה שעלי ובניו נהנים ממנה. אמנם המשך המדרש בענין חללו של עמוד טעון ברור, וכדלקמן.

'מתוך חללו של עמוד'!?

המטרונא הגויה התפלאה האם יתכן שדי' יתגלה מתוך חללו של עמוד, והשיבו לה שהקב"ה שוכן בכל מקום, וגם בתוך חללו של עמוד, ולכן יכול היה להתגלות למשה במדין גם מתוך חללו של עמוד. ובפרוש מהר"י כהן ביאר שאין חשיבות דווקא ליחללו של עמוד, והכוונה באחד המקומות איך ומה שיהיה, ובדרך זו פירשו גם שאר המפרשים. אלא שאם כך עדין קשה מדוע לא אמרו מתוך אבן קטנה. מדוע בחרו דווקא ב'עמוד', ומדוע דווקא מתוך 'חלליו' של 'עמוד'. ונראה שיש להבין את התשובה הזו בשני רבדים. הרובד האחד הוא ברובד החיצוני, שכך הבינה הגבירה הגויה, שמדובר ב'עמוד' רגיל, ולכן התפלאה. והתשובה שניתנה לה אכן היתה נכונה, שהקב"ה יכול להתגלות מתוך כל המקומות ולא משנה מהם, ובכללם 'חללו של עמוד'. והרובד השני הוא עמוק יותר ולפיו הכוונה דווקא ל'עמוד', אלא שמדובר ב'עמוד' סמלי, וכפי שיתבאר לקמן.

משה רבנו 'העמוד'

הסבר עמוק לכך נמצא בספר דמשק אליעזר (שמות, סוף הערה מג), שביאר שאין כוונת הדברים כפשוטם. אלא שהצדיק הוא עמוד שעליו עומד העולם, כמו שנאמר במסכת חגיגה (יב, ב): "הארץ על מה עומדת? - רבי אלעזר בן שמוע אומר: על עמוד אחד, וצדיק שמו, שנאמר 'וְצַדִּיק יְסֻד עוֹלָם' (משלי י, כה)". וכוונת דברי המדרש כאן היא שמשה רבנו היה עניו, ולבו היה חלל בקרבו, ומתוך 'חלליו' של אותו 'עמוד' התגלה הקב"ה למשה במדין. ויש להוסיף על דבריו ולומר שנראה שלמשה רבנו מתאים במיוחד הכינוי 'עמוד', וכך מצאנו בתורה שאמר ד' למשה לאחר מעמד הר סיני "וְאַתָּה פֶּה עֲמֹד עַמִּי" (דברים ה, כח).

ובכל אופן, לפי מה שהתבאר לעיל שהגילוי 'מתוך הסנה' פירושו גילוי שבא בעקבות חקירה של משה בענין הנהגת ד' שמתגלית בסנה, וכן הגילוי לאהרון 'מתוך ארמון פרעה' פירושו גילוי שבא בעקבות חקירה של אהרון בענין הנהגת ד' שמתגלית בהמשך הקיום של 'ארמון פרעה'; נראה שאף הגילוי 'מתוך חללו של עמוד' הוא גילוי שהיה למשה בעקבות חקירה הקשורה לכך.

'חלל' מסמל ריק וחסרון של חיים וקדושה, ונראה שמשה רבנו התבונן בעצמו והבין שלא נהג כראוי, כאשר סירב מתחילה לצאת למשימה שדי' הועיד לו לשוב למצרים לגאול את עם ישראל, והביא לכך שדי' כעס עליו, כמסופר בתורה (שמות ד, יב-יד): "וְעַתָּה לֵךְ וְאַנְכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֶשֶׁר תִּדְבֹר: וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח נָא בְיָד תְּשַׁלַּח: וַיַּחֲר אֵף ד' בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְיֶה אִתְּךָ הַלְוִי יְדַעְתִּי כִּי דַבֵּר יְדַבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקִרְאָתְךָ וְרָאָךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ: ". משה רבנו שב והתבונן בגילוי הנבואי שהיה לו, ואגב כך השכיל להבין שהתגלתה מקצת גאוה שהביאה לסרבנות שלו לציווי הבורא, ובמידה מסוימת הוא דומה לפרעה. ואמנם פרעה הוא שיא הגאוה והוא עשה מעצמו עבודה זרה ("פְּרַעֲה מְלֶכֶךְ מִצְרַיִם... אֶשֶׁר אָמַר לִי אֲרִי וְאַנִּי עֲשִׂיתִנִּי" יחזקאל כט, ג), ואילו משה רבנו הוא שיא הענווה ("וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עֲנִיו מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה" במדבר יב, ג). אך גם במשה היתה נקודה של גאוה בכך שהוא לא רצה לבטל את דעתו בפני הבורא. ומשה רבנו התפלא כיצד הקב"ה המשיך לדבר איתו ולהחיות אותו למרות הגאוה והסרבנות שהתגלו אז אצלו. ומתוך הקושיה הזו על 'חללו של עמוד', דהיינו מדוע הקב"ה ממשיך לדבר עמו (עם 'העמוד') למרות 'חלליו' שהתגלה בו, הוא הגיע למסקנה שהנהגת הבורא היא נשגבה מבינת אנוש, וצריך להתבטל בפניה. וכעין דברי הצדיק הירושלמי הרב אשר פריינד (אמרי אשר, מכתבים, מכתב ט, עמו' יט):

"משורשנו שהוא שפלותנו, אנו מכירים מציאות הבורא, ע"י מציאות השפלות שהוא הוא מציאות הנברא, מתגלה ומתברר מציאות הבורא. כמו שע"י מציאות התינוק ניכרת לנו מציאות האמא, כך גם רק ע"י מציאות שפלותנו, מציאות הנברא, - נגלה לנו הבורא ובזאת אנו באים אל תכליתנו, זו התכלית של הידיעה שלא נדע כנאמר ע"י הרמב"ם ז"ל."

ואז באותה נקודה של זמן כשהגיע משה רבנו להכרה הזו בהיותו במדין, התגלה לו הקב"ה והודיע לו בנבואה נוספת שמתו כל האנשים המבקשים את נפשו. ואמנם אף שמשה רבנו הגיע אז להשגה המאפשרת נבואה, היתה מניעה שהוא יקבל אותה, משום שהיה במדין שהיא ארץ טמאה ואינה ארץ ישראל הראויה לנבואה. אלא שהקב"ה התאמץ כביכול לתת לו את אותה הנבואה, וכפי שאומר המדרש "מצינו שטימא טהור (הקב"ה) עצמו מפני כבודן של צדיקים".

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ד)

Malemo, Sweden

מלמו, שבדיה

מנחם אב, ה'תשנ"ז

החלפת מצבה

שאלה

אדם בקהילה נפטר ללא שארים. החברא קדישא הקימה על קברו מתקציבה מצבה קטנה. חבריו של הנפטר אספו כסף במשך כל השנה, קנו מצבה חדשה גדולה יותר ומכובדת יותר וללא רשות החברא קדישא הניחו אותה על החלקה הסמוכה לקברו של הנפטר. אנשי החברא קדישא מאוד כועסים כי עכשיו לנפטר אחד שתי מצבות, אין נפטר תחת המצבה החדשה והם גם נפגעים כספית כי הפסידו מקום קבורה. כיצד לנהוג במקרה זה?

תשובה

מותר¹ להעביר את המצבה החדשה ממקומה² ולהניחה במקום המצבה הישנה, ואת הישנה יש לגנוז³.

- ¹ המצבה החדשה לא נאסרה כל זמן שלא הניחו אותה אצל המת, משום דהזמנה לאו מילתא (שו"ע יורה דעה סי' שסד סעיף א).
- ² ודאי שמותר לסלק את המצבה החדשה מן החלקה שלא שייכת למת - משום ההפסד הממוני.
- ³ משום שהיא אסורה בהנאה (עין שו"ע יורה דעה סי' שסד ש"ך סי' ק"ג וט"ז סי' ק"א שמביאים הגהות אשרי דאסור למכור מצבה שנשברה).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:

טל שאול בן יפה
דוד בן אורה שוקרי

ניר רפאל בן רחל ברכה
ישראל עמיחי בן לאה
רבקה רינה בת גרונה נתנה
בתוך שאר חולי עם ישראל

ישראל בן רבקה
משה בן שרה הכהן
מאירה בת אסתר